

La família Planas - Vilanova: de Torroella a l'exili, a Prada.

L'entrevista següent va tenir lloc a Torroella, a casa de la Maria Vilanova i la Marina Planas, el 21 de juliol de 2003. No cal dir que vaig ser atès d'una forma magnífica. Les paraules que tenguí a continuació són el resultat d'aquella trobada. Il·lustren la trajectòria vital d'en Severo Planas i Follià, torroellenc afiliat al POUM i exiliat el 1939, i de la Maria Vilanova Vicens, que es reuní amb ell, a França, deu anys més tard, junt amb la filla d'ambdós, la Marina. Alhora, l'entrevista ens acostava al món de l'exili català al sud de França, especialment a la vila de Prada, lloc en què s'aplegava una nombrosa colònia de refugiats, encapçalats per Pau Casals i Pompeu Fabra, i per prohoms com en Julià Gual, en Josep Fors o en Francesc Arnau.

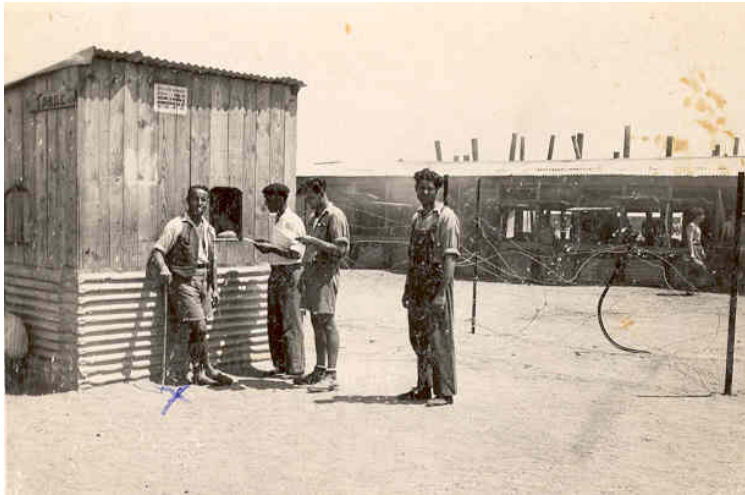
En Severo havia nascut el 10 de juliol de 1907 i la Maria, natural d'Ullà, el 3 d'abril de 1913. Ell havia fet de terrassà. Durant la guerra, va combinar aquesta feina amb la de cambrer a Can Nitú¹. La Maria, en canvi, havia treballat a Llinars del Vallès en una fàbrica de punt, fins que va conèixer en Severo, amb el qual es va casar. L'any 1936, en Severo i la Maria van tenir una nena, a qui van batejar com a Llibertat -tot i que després, amb el franquisme, li va ser canviat el nom pel de Marina-. Havent esclatat la guerra, en Severo va romandre a Torroella dos anys, abans d'anar al front.

Podeu explicar com va viure la Guerra Civil?

M. V. -En Severo era del POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista). Com era del partit, coneixia l'Antònia Adroher i en Carreres -de Figueres-, que n'eren persones destacades. Ell, tot i ser del partit, mai no va tenir problemes amb els propietaris agrícoles per als quals havia treballat². Quan es va incorporar a l'exèrcit³, es va estar uns vuit dies, amb altres soldats, a Campdevàrol. Tres o quatre dones de Torroella els van anar a veure. Els van portar menjar -dos o tres pans, mongetes, faves...-. Allà hi havia unes pageses, que tenien terres, que els feien els àpats. Tenien oli, ous, pernil -mataven el porc...-. Nosaltres no en teníem, d'això. Després, en Severo va ser destinat al front de l'Ebre. Hi va estar amb altres companys de Torroella. Explicava que travessaven cadàvers a l'altra banda del riu. Mentrestant, jo, a Torroella, vaig anar al cafè, en el lloc del meu home, i vaig fer material de guerra. Treballava allà baix, al passeig, a can Costa -el mecànic-. Feia la rosca de les bombes petites. Allà érem diverses dones: la Maria Hostench, la Pilar Simeon, jo i altres; i d'homes, n'hi havia una colla, com en Ramon Bombardó. Els amos del taller eren en Josep Serra i en Pahí (Miquel Canals Carreres). Al final de la guerra, en Severo es va retirar amb l'exèrcit, cap a França. Abans de marxar, ens va venir a veure. Es va estar a Torroella quatre o cinc dies. Llavors, des d'Ullà, va marxar amb en Borrat (Pere Borrat Marquès), en Pagantaies (Salvador Vidal Jonqueras), la dona d'aquest, la Maria Hostench, i tota una colla -eren catorze o quinze-, a peu. Van marxar un parell de dies abans de volar el pont. Després, a Bellcaire, diu que se'n varen trobar tants. En entrar a França no van pas ser gaire ben rebuts; diu que els deien *Alehop!*, i així van ser portats al camp de Sant Cebrià.

Quin tipus de vida va portar dins el camp?

M. V. -Al principi de ser-hi tothom va passar molt fred, perquè es dormia a terra, i van agafar polls i de tot. Per poder comprar pa, en Severo es va vendre un anell i un braçalet d'or que s'havia endut de Torroella -també es va endur una manta de llana-. Però de seguida va fer d'estanquer, en un barracó. Venia tabac, segells i postals, i això feia que es trobés molta gent coneguda, perquè tothom passava per allà. Hi va trobar el meu germà Pere (Vilanova Vicens), per exemple. Els del camp coneixien les coses que passaven aquí, per això molts van decidir no tornar. En Severo sabia que a en Nitú l'havien mort, a més d'haver-li pres tot⁴. A Sant Cebrià hi va estar fins que van tancar el camp, deia; uns dos anys⁵.

Camp de Sant Cebrià, amb la caseta de venda de tabac i en Severo Planas, a l'esquerra.

De quina manera vau poder tenir noves d'ell?

M. V. -A nosaltres no ens va escriure, al principi, però sí a uns amics del seu pare, la família Cals, uns pagesos de Palafrugell que havien anat a Illa abans de la guerra. Ells ens van escriure i així vam saber que en Severo es trobava al camp⁶. Quan van tancar Sant Cebrià, va anar a casa d'aquests Cals. Va estar treballant uns dies amb ells, però després (principi de 1941) li van buscar feina a Queixàs, a la muntanya, al mig del bosc. Treballava amb la fusta. Anava tirant, però menjava bé perquè anava a fer els àpats al mas dels que l'havien llogat. Allà mataven un porc, un vedell, i s'ho venien. A canvi, els donaven calçat. Des d'aquí també li enviàvem espadenyes. Una vegada li vaig enviar un litre d'oli a dins d'una llauna d'olives que un nostre amic, en Cros, em va soldar. Des de Queixàs ja ens va enviar cartes perquè anéssim a viure amb ell, però llavors encara no s'hi podia pas anar. Després, al cap d'un parell d'anys (1943), es va traslladar a Prada, perquè allà hi havia tota la colla de refugiats; n'hi havia molts. Potser va saber que s'hi estava en Pau Casals i alguns polítics i, allà, també hi devia guanyar un sou més bo.

Com es vivia a Prada?

M. V. -En temps dels alemanys, sembla ser que no es va haver de patir massa, tot i que una vegada es va agafar un refugiat, un rellotger català, que després va poder tornar. En Severo s'estava a la *rue Voltaire*, i anava a treballar de pagès al mas Freixa. Els caps de setmana feia de cambrer al Café de la France, de la plaça de l'Església. A la *rue Voltaire* hi havia, en un mateix edifici, molts apartaments llogats per refugiats. Un d'ells era en Pere Blasi, que havia fet de mestre a Torroella⁷. Des de Prada, en Severo ens va

tornar a insistir que hi anéssim. Es va haver de proveir d'un permís de residència, que li va fer el senyor Bacxelleri, que era el que li llogava el pis i també tenia botiga de roba. La frontera, però, encara estava tancada⁸, i el que fèiem, per ajudar-lo, era fer-li arribar coses. Després de la guerra a França, ens pensàvem que en Severo hi estaria poc temps més, allà. Escoltàvem la ràdio Pirenaica, a can Pardo, i tothom deia "ara sí que s'acabarà, ara sí...", però al final, res. Com que ell no podia tornar, vam prendre la decisió d'anar-hi. Això va ser el 1949.

Excursió al Canigó, el 23-4-1946, organitzada per refugiats catalans de Prada. A l'extrem esquerre de la fila del mig, en Severo Planas, i a l'extrem dret, assegut, en Manel Carles, de Banyoles. Entre els altres, exiliats de Vilabertran.

M. P. -Abans l'havíem anat a veure alguna vegada. Anàvem al Portús, amb un salconduit, i allà ens trobàvem amb ell. Dinàvem el que ens havíem endut de casa - alguna vegada ens van fer senglar- i passàvem el dia junts. El meu pare algun cop havia vingut amb en Joan Esparragó, de Torroella. Jo hi vaig tornar el Nadal de 1948, però sense la mare. Com que era petita -tenia dotze anys- ningú no em va dir res en passar la frontera. Hi vaig estar vuit dies o més. Quan era allà (el 25 de desembre), es va morir en Pompeu Fabra, que també vivia a Prada, a la *rue du Marchant*.

Quins altres refugiats, més o menys coneguts, vivien a Prada, aquells anys?

M. V. -Hi havia en Gual⁹, amb qui en Severo es va fer amic perquè era de Mataró. En Severo també va anar molt a cal senyor Arnau, a la *rue du Palais de Justice*¹⁰. En Severo més aviat es relacionava amb aquests intel·lectuals pròxims a ERC, com el propi Gual, a casa del qual es trobaven i parlaven de política¹¹. Però ell sempre va tenir la mateixa idea; va ser sempre del POUM i anava rebent *La Batalla*. A Prada no hi havia ningú més de Torroella, però n'hi havia set o vuit de Vilabertran i alguns de Banyoles. D'aquests últims, n'hi havia que eren del PSUC: en Pepito Cullerell, els germans Manel i Josep Carles, o en Sebastià Coll. Però tots els refugiats eren amics. Els diumenges, anaven tots a la plaça de la Vila o de la República, com ara fan els magribins que es veuen per aquí. Els francesos deien: "mira, els refugiats".

Prada, 1949. D'esquerra a dreta, Josep Fors, amb barret Ramon i Pepito Güell -del Vendrell-, (?), Florenci Guix, Manel Carles, Andreu, Severo Planas, Pau Casals i d'altres.

I llavors sou vosaltres les que decidiu formar part d'aquell grup de refugiats, és a dir, d'anar-vos-en a França...

M. P. -Sí, però com que no feien passaports, vam haver d'intentar que ens el fes en Bañeras, de la Bisbal -que era molt de dretes i tenia contactes-, a través d'un parent nostre, en Torres. Això es va allargar un o dos anys, però vam ser de les primeres que vam poder anar cap a França¹². Hi vam arribar l'abril de 1949. Hi havia un ambient molt agradable, perquè el pare ja coneixia la gent. Els meus pares s'estaven al pis de la *rue Voltaire*, tot i que era una sola habitació sense lavabo, i cuinàvem amb llum d'alcohol. Jo, en canvi, vivia a casa d'un amic del pare, francès, que m'hi deixava estar sense pagar res. Després em vaig traslladar al Café de la Paix, a la mateixa plaça de l'Església.

M. V. -En Gual era molt amic nostre. La seva senyora, la Rita Casals, una vegada va rebre uns paquets de roba, i a mi em va donar un vestit. Aquell paquet devia venir de Mèxic, d'un músic mexicà amic d'en Gual i d'en Casals.

Homenatge a Pau Casals a la casa de la vila de Prada, el 1950. Al fons, el conegut violoncel·lista, Rita Casals i Julià Gual.

Un cop reunida la família, no us vau plantejar d'anar cap a Amèrica?

M. V. -A mi m'hagués agradat; fins i tot ja teníem els papers per anar a l'Argentina, però la Marina no hi volia anar. Mentre érem a Prada, alguns hi van anar: en Guix -a Mèxic o Veneçuela-¹³, el retratista Rovira -a l'Argentina-, els Colom, de Barcelona -també a l'Argentina-...

M. P. -Al pare també li agradava més Prada, perquè s'assemblava a Catalunya i hi parlàvem català. També solia dir: "Si me'n vaig, un altre dia no podré tornar a Torroella". I, per ell, Torroella era casa seva. Tots enyoràvem Torroella, Catalunya, i també la nostra família. El paisatge de Prada era molt semblant, però sempre acabàvem pensant en el castell o en l'Estartit, les coses d'aquí. Als francesos, el pare sempre els recomanava passar les vacances a l'Estartit. Alguns havien anat a l'Escala i li'n parlaven, però ell deia: "Ui, l'Estartit és encara més maco, no té pas comparació".

Us vau quedar gaires anys a Prada?

M. P. -De fet, al centre de Prada, hi vam estar només uns mesos i, després, ens vam instal·lar a la *route d'Eus*, una via de sortida del poble. Més endavant, a principi de 1950, vam anar al mas Felip, on estàvem tots junts. El pare hi feia de masover.

M. V. -Érem ell i jo, que treballàvem allà, i teníem un noi -un mosso-, de la Jonquera, l'Eugeni Aragonès, que també era refugiat. Havia passat a França amb els germans i la mare, la qual s'havia destacat políticament -era una dona arriada-. Un oncle de l'Eugeni havia estat alcalde de la Jonquera. El mas on estàvem era propietat de monsieur Félip de Saint Jean, un home molt com cal, de família noble i propietari de totes aquelles terres, que vivia a Prada. Hi havíem contactat a través d'en Gual, que coneixia a tothom -era amic del senyor Pau Casals, d'en Fabra i de tots aquests polítics: l'Arnau, en Joan Alavedra...-. Monsieur Félip va veure que si en Severo es feia amb aquests, hi podia confiar.

M. P. -Llavors, amb el mas, el pare ja es guanyava bé la vida i, com que era molt presumit, es feia pujar algun vestit o un abric que havia encarregat al sastre de Torroella, en Vidal. Els hi pujava un senyor de l'orquestra La Caravana.

M. V. -Ens en vam fer un tip d'anar a sentir orquestres. També vam veure Els Montgrins i La Principal de la Bisbal¹⁴. En Severo, per ser de Torroella, preferia La Caravana o Els Montgrins, que eren d'aquí. Les orquestres, a finals dels anys quaranta i els cinquanta, tocaven a Prada, Illa, Perpinyà, Elna, Banyuls i altres pobles de per allà. A Illa van tocar *Sant Martí del Canigó*, d'en Pau Casals, i ell hi era present. Aquella vegada tocava en Viladesau, a qui en Pau Casals apreciava molt. Quan anàvem a sentir orquestres, llogàvem un taxi o hi anàvem amb un amic de Lleida que tenia cotxe, en Geroni, ebenista. Nosaltres fèiem el dinar per a tots: pollastre rostit i patates, i, au!, anàvem a dinar en algun cafè.

Anant a sentir sardanes, a Elna, el 6-6-1954. D'esquerra a dreta: Marina Planas, Severo Planas, Maria Vilanova, Mimi Ros -de Banyoles- i el matrimoni Maria i Geroni.

M. P. -Quan encara érem aquí, el meu pare em va dedicar una cançó a través del programa *España para los españoles*, per felicitar-me. Recordo que la cançó que va triar va ser *El saltiró de la cardina*, és clar, d'en Vicenç Bou.

I l'escola francesa, Marina, què et va semblar?

M. P. -De fet, es pot dir que, a França, ja no vaig continuar els estudis. Jo ja tenia tretze anys i tan sols hi vaig acabar la primària, fent el curs 1949-1950. Llavors vaig començar a l'institut, però allà no seguia. Tot era en francès, i la professora que tenia no parlava català, així és que sempre anava amb una altra nena refugiada, la Marcel·la, que m'ho traduïa tot. De fet, com que érem tants catalans, allà, no ens vam barrejar gaire amb els francesos. Tenia una amiga andalusa, la Carmen Hernández, filla de refugiats granadins, que s'estaven en un mas prop del nostre. Abans, a Prada, però, havia conegut una nena francesa, la Marta Bigeat, filla d'un cafè del centre, dit de la France. Però els francesos ens consideraven refugiats, com ara, aquí, diem els moros.

La Marta Bigeat i la Marina Planas, davant del Cafè de la France, a la plaça de l'Església de Prada, el 23-9-1948.

M. V. -Jo, el francès, només l'entenia, però allà tothom parlava català -un català diferent de nosaltres-. I els costums eren força semblants. En Pepito de Banyoles, fins i tot ensenyava a ballar sardanes. Hi havia una madame que n'aprenia i tothom deia: "Guaita, aquesta, que és gran". Potser tenia quaranta anys, però en va aprendre, eh?

M. P. -Nosaltres guardàvem els nostres costums. De petita jo celebrava el tió, la castanyada... Ho fèiem en una mena d'esplai que hi havia darrere l'hospital, a la *route d'Eus*. Això ho organitzava el senyor Fors, que era molt catòlic i per això va fer portar la verge de Montserrat a l'esplai¹⁵. Quan fèiem el tió, per exemple, resava. Allò potser era un esplai religiós, perquè també hi feien catequesi. El senyor Fors ens portava torrons, panellets, i ens en donava un tall. El dia de Nadal, en canvi, anàvem a menjar els torrons a can Gual. Ells feien escudella i convidaven en Pau Casals. L'any 1950, vaig anar al concert que va fer durant el Festival de Música de Prada¹⁶. En Casals ens havia donat entrades, i nosaltres n'havíem fet arribar a gent de Torroella. En Casals era el refugiat més destacat de Prada, perquè estava ben considerat i era molt conegut.

Devíeu estar pendents de la situació política a Espanya...

M. V. -És clar. En Severo es llegia *L'Indépendent* de dalt a baix i escoltava les notícies de la ràdio espanyola. També seguia comprant *La Batalla*, cada mes, i molts llibres. Sabíem que per allà on estàvem hi venia en Caracremada¹⁷. Havia passat alguna nit al mas de ca l'Aniano, d'uns amics refugiats espanyols. Ho sabérem uns dies després, però no el vam veure mai. També sentíem a parlar de l'Irla, però nosaltres dues no el coneixíem, només en Severo. L'Irla havia vingut a Prada: era amic d'en Gual.

Quan i per què va tornar?

M. P. -Jo ho vaig fer el 1963, per casar-me, a Torroella. Abans de tornar, ja anava i venia sovint -per Nadal, per Pasqua, per la Festa Major-, a veure els avis, les ties...

M. V. -En Severo va morir el 1968 (el 8 de novembre). Al seu enterrament -civil-, tant monsieur Félip com en Ramon Gual van llegir un escrit¹⁸. Després de la mort del meu marit, els amos del mas no em van voler deixar marxar. Van dir: "Com que vós i l'Eugeni ja sabeu de què va, us quedareu aquí". I m'hi vaig quedar. M'agradava la feina i no volia haver de tornar a començar, a Torroella. Així és que encara hi vaig estar quinze anys més. En Severo va morir massa aviat. Després van tornar tots els que van voler, encara que molts no ho van fer perquè ja havien refet la vida a França.

Jordi Gaitx i Moltó
Historiador

¹ *Nitu* era el motiu que rebia en Joan Vicens Casellas.

² A la zona de Torroella, els anys trenta, malgrat que la CNT era un sindicat important, el seu poder s'havia vist repartit amb el sindicat agrícola pròpiament gironí, l'Acció Social Agrària, el qual era partidari del Bloc Obrer i Camperol, partit que el 1935 es fusionà amb Izquierda Comunista i formà el POUM. Vegeu: PUJOL, Rafael; CLARA, Josep. "Acció Social Agrària de les terres gironines (2)", dins *Revista de Girona*, núm. 84, 1978, pàg. 247-254.

³ La seva lleva va ser cridada oficialment l'abril de 1938, junt amb les de 1908 i 1920 -la del biberó-.

⁴ Joan Vicens fou afusellat el 12 de maig de 1939, a Girona. A més d'ell, uns altres vuit torroellencs serien assassinats per les autoritats franquistes. Vegeu: SOLÉ I SABATÉ, Josep M. *La repressió franquista a Catalunya, 1938-1953*. Barcelona: Edicions 62, pàg. 352.

⁵ Després de l'inici de la Segona Guerra Mundial, el setembre de 1939, les autoritats franceses van intentar clausurar els camps de refugiats espanyols o buidar-los, transformant els reclusos en

treballadors estrangers; d'aquí la inusual llarga estada d'en Severo a Sant Cebrià. Vegeu: DREYFUS-ARMAND, Geneviève. *El exilio de los republicanos españoles en Francia. De la guerra civil a la muerte de Franco*. Barcelona: Crítica, 2000, pàg. 106, 124-125.

⁶ La Maria i la Marina m'ensenyen una postal de 1939, remesa per una tal Dolores Massaguer, probablement un pseudònim amb el qual en Severo pretenia evitar que s'interceptés la tramesa.

⁷ Blasi s'havia instal·lat, primerament, a Montpeller, però el curs 1944-1945 ja treballà a Prada i, el següent, a Perpinyà. Tornà el 1946. Vegeu: MARQUÈS, Salomó. "Mestres del Baix Empordà a l'exili durant el franquisme", dins *Estudis del Baix Empordà*, núm. 14. Sant Feliu de Guíxols: Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, 1995, pàg. 255.

⁸ Ho va estar durant els anys 1945-1946.

⁹ Julià Gual i Massaller (Mataró 1905 – Perpinyà 1964) fou escriptor i director dels periòdics *Diari de Mataró* i *Llibertat*, abans d'exiliar-se. El 1945, es va fer càrrec de la compaginació del periòdic *La Humanitat*, portaveu d'ERC. El 1951 comprà una llibreria, a Perpinyà, i creà l'emissió radiofònica *Aires del Canigó*, amb la seva muller. Escriví, en català, a *La Dépêche*, sota el pseudònim de Galdric de Prada.

¹⁰ Francesc Arnau Cortina (Hostalric 1889 – Montpeller 1947) havia estat comerciant, alcalde de Malgrat, el 1931, responsable de la Federació de Municipis Catalans, diputat per ERC, el 1932, i vicepresident de la Comissió Reguladora de Preus de la Generalitat. S'exilià a Prada i Montpeller. Vegeu: ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Cartes d'exili*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 126.

¹¹ Aquests cercles foren els responsables de l'organització, junt amb la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya, de la Setmana d'Estudis Catalans de Prada, els dies 7 i 13 d'abril de 1947. Vegeu: GAITX MOLTÓ, Jordi. "Emili Vigo, veu crítica de les relacions entre l'exili i l'interior. Correspondència amb Josep Tarradellas (1944-1952)", dins *Estudis del Baix Empordà*, núm. 23, 2004.

¹² De Torroella en van marxar altres dones, aquests anys, per reunir-se amb els seus marits. És el cas de la muller d'en Joan Esparragó; la Lola Casas i la seva filla Isabelina, que s'anaven a retrobar amb en Joan Ballester; i la Maria Borrat, que es volia reunir amb en Lluís Lofra.

¹³ Possiblement es tracta de Florenci Guix i Vilajosana, que participà, com a subscriptor, en l'homenatge del Centre Català de Caracas (Veneçuela) a August Pi i Sunyer, el 1965, i s'encarregà dels aspectes econòmics de l'edició de l'opuscle corresponent: *August Pi i Sunyer. Homenatge del Centre Català de Caracas*. Caracas: Edicions del Centre Català, 1965.

¹⁴ Segons Lloberas, després del terrabastall de la guerra, la cobla es va poder refer amb els mateixos elements que tenia abans. Vegeu: LLOBERAS, Pere. "La Principal de la Bisbal", dins *Cròniques de la meva ciutat*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament i Arxiu Històric Comarcal, 1987, pàg. 43.

¹⁵ Josep Fors i Vidal (Barcelona 1889 – Arenys de Mar 1956) havia estat industrial de teixits a Canet de Mar. Allà havia fundat, el 1915, una escola catalana pel sistema de Montessori i un Patronat Local de Cultura. Des de 1917, fou regidor de l'Ajuntament i, de 1931 a 1936, alcalde. S'exilià a Prada el 1939, junt amb la seva muller Petronel·la Massaguer Sagrer i la seva filla Antònia. Tornà el 1956, any en què morí. Vegeu: MAS I GIBERT, Xavier. *Guerra-revolució i contrarevolució a Canet de Mar (1936-1943). Les dimensions d'una tragèdia*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 2002, pàg. 428.

¹⁶ Pau Casals tornava a tocar en públic després d'haver guardat un temps de silenci, en senyal de protesta per l'excessiva tansigència de les democràcies occidentals envers el franquisme. Vegeu: CORREDOR, Josep M. *Pau Casals*. Barcelona: Edicions 62, Cercle de Lectors, 1994, p. 93-96.

¹⁷ Ramon Vila, *Caracremada*, va viure en un refugi, als voltants de Prada, entre 1953 i 1960, aproximadament. Vegeu: CLARA, Josep. *Ramon Vila, Caracremada, el darrer maqui català*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2002, pàg. 143-144, 147.

¹⁸ Ramon Gual i Casals (Mataró 1936) va ser professor de català, a Prada, i va fundar la revista *Terra Nostra*, a Perpinyà, el 1965. Sota el mateix nom, creà una editorial. D'altra banda, col·laborà en l'organització de la Universitat d'Estiu de Prada.